

Καθηγητὴς κ. Γ. Σπυρίδων.

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ
ΤΗΣ
ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΝ ΜΑΘΗΜΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Δικονομικοῦ Διχαίου ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ,
ἀρχομένου τῶν παραδόσεων αὐτοῦ ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ
τῇ 17 Νομβρίου 1911.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

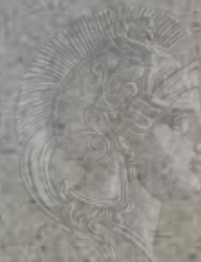
N

355

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ "ΝΟΜΙΚΗΣ",
1912

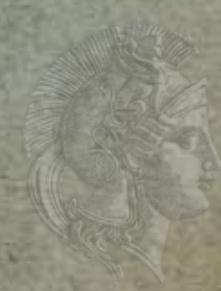
ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

318

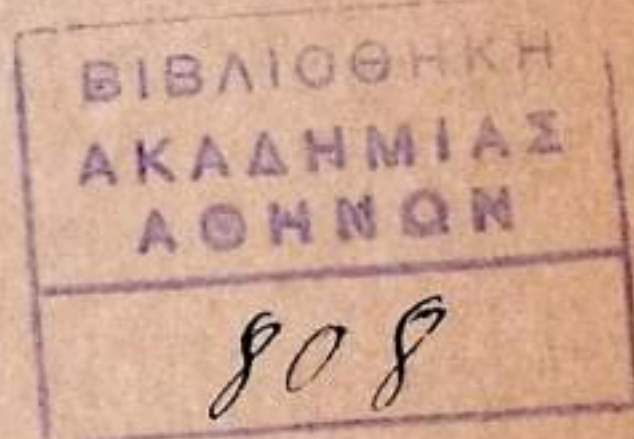
11. 11. 11

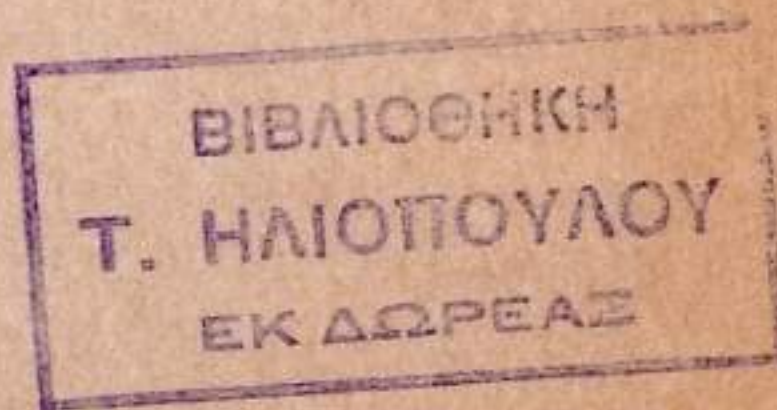
Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΕΝΔΡΚΤΗΡΙΟΝ ΜΑΘΗΜΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

*Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ,
ἀρχομένου τῶν παραδόσεων αὐτοῦ ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ
τῇ 17 Νομβρίου 1911.*

22 ΣΕΠ. 1958

ΑΘΗΝΑΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ "ΝΟΜΙΚΗΣ"
1912

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ι. Πρόλογος.

Ἀναλαμβάνων τὴν διδασκαλίαν ἀπὸ τῆς δικονομικῆς ἑδρας, ἣν ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἐθεμελίωσε τὸ ἐπιστημονικὸν κῦρος τοῦ Γοδοφρέδου Φέδερ, ἀνήγειρεν ἡ νομομάθεια τοῦ Βασιλείου Οἰκονομίδου, ἐλάμπρυνεν ἡ δικανικὴ δεινότης τοῦ Ξενοφῶντος Ψαρᾶ, μετὰ συγκινήσεως, ἀλλὰ καὶ θάρρους ἀναμετρῶ τὰς δυσχερείας τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀναδέχομαι, καλούμενος νὰ διδάξω τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας νομικοὺς ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς πρακτικῆς καὶ θεωρητικῆς σπουδαιότητος, οἷαν κέκτηται ἐν ταῖς καθόλου νομικαῖς σπουδαῖς τὸ δικονομικὸν δίκαιον.

Ἡ ἐμὴ συγκίνησις ἀπορρέει ἐκ τοῦ ὅτι τὴν στιγμὴν ταύτην ἀναμιμνήσκομαι τῶν ἐμῶν ἀειμνήστων διδασκάλων Ξενοφῶντος Ψαρᾶ καὶ Κωνσταντίνου Κωστῆ, οἵτινες τελευταῖοι ἐδίδαξαν ἀπὸ τῆς ἑδρας ταύτης ὡς τακτικοὶ καθηγηταὶ τὰ μαθήματα τῆς Πολιτικῆς καὶ Ποινικῆς Δικονομίας, ἅτινα νῦν συναπετέλεσαν τὴν ἑδραν τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου.

Πλέον τῆς δεκαετίας παρήλθεν, ἀφ' ἧς αἱ ἀδραὶ μορφαὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐξέλιπον ἐκ μέσου ἡμῶν, καὶ ὅμως τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτῶν ἀναστήματα ζωντανὰ ἀναπαρίστανται εἰς τοὺς ἡμετέρους ὀφθαλμούς, ἀντιλαλεῖ δ' εἰσέτι ἡ αἵθουσα αὕτη τὴν γλαφυρὰν διδασκαλίαν, δι' ἧς μετέδιδον ὁ Ξενοφῶν Ψαρᾶς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κωστῆς πρὸς τοὺς ἑαυτῶν μαθητὰς τὴν ἄλλως ἐν πολλοῖς ξηρὰν καθ' ἑαυτὴν ὕλην τῶν δικονομικῶν κανόνων. Ἐφ' ὅσον δὲ ζῶμεν

ἡμεῖς οἱ εὐτυχήσαντες νὰ μαθητεύσωμεν παρ' ἐκείνοις, δὲν θέλομεν παύσει γεραίροντες τὴν μνήμην αὐτῶν, ἔχοντες πάντοτε ὡς ὑπόδειγμα τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ διδακτικὴν ἐκείνων δρᾶσιν καὶ προσπαθοῦντες νὰ ἐμπνέωμεν διὰ τῶν διδαγμάτων καὶ τῶν ἔργων τῶν διδασκάλων ἡμῶν τοὺς ἡμετέρους νῦν μαθητάς.

Τὸ θάρρος μεθ' οὗ, ὡς εἶπον, ἀναμετρῶ τὰς δυσχερείας τοῦ ἀνατεθέντος μοι ἔργου δὲν ἀπορρέει βεβαίως ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ἣν ἔχω ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἀλλ' ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἐφοδίων, ἅτινα παρέχει ἡμῖν τοῖς νεωτέροις ἢ σύγχρονος ἀνάπτυξιν τῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης καὶ ὧν ἐφοδίων ἐστεροῦντο οἱ παλαιότεροι, πολὺ δυσχερέστερον ὡς ἐκ τούτου ἔργον ἔχοντες νὰ ἐπιτελέσωσιν.

Τὸ Δικονομικὸν Δίκαιον εἶναι, δύναται τις εἰπεῖν, ὁ τελευταῖος συστηματικῶς διαμορφωθείς κλάδος τῆς συγχρόνου νομικῆς ἐπιστήμης. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπεκράτει ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐπεξεργασίᾳ καὶ τῇ ἀπὸ τῆς ἑδρας διδασκαλίᾳ τῶν δικονομικῶν θεσμῶν ἡ πρακτικὴ αὐτῶν ἀντίληψις, ἄνευ ἐσωτέρας ἐρεῦνης τοῦ περιεχομένου τῶν ἐννόμων σχέσεων, αἵτινες ἔκ τε τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ποινικῆς δίκης προκύπτουσι, κυρίως δ' ἄνευ συστηματικῆς διαμορφώσεως τῆς ἐπιστημονικῆς ὕλης, ἀνταξίας πρὸς τὴν παράλληλον τῶν λοιπῶν τῆς ἐπιστήμης κλάδων ἀνάπτυξιν.

Αἰτία τοῦ φαινομένου εἶναι κυρίως τὸ ὅτι τὸ Δικονομικὸν Δίκαιον κατ' ἐξοχὴν τυγχάνον πρακτικῆς ἐφαρμογῆς πρὸ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων διεπλάττετο κυρίως ὑπὸ τῶν πρακτικῶν καὶ χάριν τῶν ὡς ἀμέσων κρινομένων ἀναγκῶν τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς.

Πρόχειρος δ' ἀπόδειξις τῆς καθυστερήσεως, ἣν ἔσχεν ἐν τούτῳ τὸ Δικονομικὸν Δίκαιον εἶναι τὸ ὅτι, ἐν ᾧ πάντες οἱ λοιποὶ κλάδοι τῆς νομικῆς ἐπιστήμης δὲν ὀνομάζονται ἐκ τῶν πηγῶν αὐτῶν, ἀλλὰ διετήρησαν ἐν τῇ ἐπικλήσει των τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου ὡς γνώρισμα τῆς συστηματικῆς αὐτῶν αὐτοτελείας καὶ ὑποτυπώσεως, μόνον οἱ δύο κλάδοι τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου ἐκαλοῦντο *Πολιτικὴ* καὶ *Ποινικὴ Δικονομία*, διατηρήσαντες ὡς ἐπὶ κλησιν οὐχὶ ἔννοιαν συστήματος, ἀλλ' ὀνομασίαν ἣν φέρουσιν οἱ νόμοι οἱ ἀποτελοῦντες τὰς κυρίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰς μόνας αὐτῶν πηγάς.

Ἵνα ἐξάρωμεν τὴν σημασίαν τοῦ φαινομένου τούτου, σκόπιμον

ἐκρίναμεν ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ ἡμῶν μαθήματι νὰ ἐπιληφθῶμεν τοῦ θέματος τῆς ἐξελίξεως τῆς καθόλου δικονομικῆς ἐπιστήμης, περιοριζόμενοι κατ' ἀνάγκην εἰς τὰς γενικωτάτας ὅλως γραμμάς, ὧν ἡ περαιτέρω ἀνάπτυξις καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον ἐφαρμογὴ γενήσεται ἐν ταῖς ἡμετέραις παραδόσεσιν.

II. Ἡ πρώτη ἐμφάνις ἐν Ἰταλίᾳ.

Ἡ ἐξέλιξις τῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης παρακολουθεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐντεῦθεν ἀνάπτυξιν τῶν δικονομικῶν θεσμῶν. Οὕτως ἡ πρώτη αὐτῆς ἐμφάνις ἐγένετο ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα. Ἦτο τότε ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν, ὡς γνωστόν, ἀνεγεννᾶτο ἐν Ἰταλίᾳ τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ἀναγνωριζόμενον ὡς *ius commune*, κατίσχυε δ' ἡ ἀρχὴ τῆς χωρικότητος τοῦ δικαίου ἔναντι τῆς ἀρχῆς τῆς προσωπικότητος, καθ' ἣν διείπετό τις ὅπουδῆποτε εὕρισκόμενος καὶ ὡς πρὸς πάσας τὰς ἐννόμους αὐτοῦ σχέσεις ὑπὸ τοῦ δικαίου, καθ' ὃ ἐγεννήθη. Ἡ τότε ἐπελθοῦσα ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἰταλικῶν πολιτειῶν, ἡ ἐν αὐταῖς συνηθεστέρα ἐπικοινωνία τῶν διαφόρων φυλῶν, αἱ ἐπὶ τοῦ κινητοῦ πλούτου βασιθεῖσαι συναλλαγαί, κατέστησαν δυσχερῆ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πενιχρᾶς Λογκοβαρδικῆς διαδικασίας, ἥτις ἕως τότε κρατοῦσα ἀπέβλεπε κυρίως εἰς ἀμφισβητήσεις δικαίων ἐπὶ ἀκινήτων καὶ εἶχε διατηρήσει ὡς βάσιν τὸν κανόνα τοῦ ἀρχαίου γερμανικοῦ δικαίου τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης δι' ἐνεργείας τοῦ διαδίκου.

Βαθμηδὸν ἀνεγνωρίζετο εἰς τὸν δικαστὴν μείζων ἐλευθερία περὶ τὴν πραγματικὴν ἔρευναν τῶν ἀξιώσεων, ἐδημιουργεῖτο δ' οὕτω νέος τύπος δίκης τυχῶν τῆς κυρώσεως τῶν Στατούτων τῶν ἰταλικῶν πολιτειῶν καὶ περιληφθεὶς ἐν νομοθετήμασι τῶν Παπῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς δικαιοδοσίας ἣν ἤσκουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, ἰδίως δὲ τὸ μέγιστον τῆς ἀγίας ἑδρας, ἡ *Rota Romana*, ἐπιλαμβανόμενα πολλάκις καὶ δικῶν μεταξὺ λαϊκῶν, προέβησαν εἰς νομοθέτησιν δικονομικῶν κανόνων, ἀστικῶν τε καὶ ποινικῶν, κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαμορφώσεως ἧς ἔτυχον οἱ κανόνες οὗτοι ἐν τοῖς δικαίοις τῶν πολιτειῶν καὶ ἐν τῇ πράξει τῶν δικαστηρίων.

Πρῶτοι ἐπιστημονικῶς ἐπεξεργασθέντες δικονομικὰς διατάξεις κατὰ τὸν IB' καὶ IΓ' αἰῶνα ἦσαν οἱ Γλωσσογράφοι, ἀρξαμένης ἄλλως τότε ἐν τοῖς τὸ πρῶτον ἀναφανεῖσιν ἰταλικοῖς Πανεπιστημίοις γενικωτέρας ἐπιστημονικῆς κινήσεως καὶ χάριν τῆς ἀπὸ τῆς ἑδρας διδασκαλίας. Ἐκ τῶν ἐπιληφθέντων τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου γλωσσογράφων ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὸν Πλακεντῖνον, τὸν Ἄζο καὶ τὸν ἐν Βολωνίᾳ καθηγητὴν Ἀκούρσιον, οὗτινος ἡ Glossa ordinaria ἐκτεινομένη ἐφ' ἅπαντος τοῦ Ἰουστινιανείου δικαίου πραγματεύεται πλεῖστα δικονομικὰ θέματα. Ἡ μέθοδος τῶν γλωσσογράφων περιωρίζετο καὶ ἐνταῦθα εἰς συνοπτικὴν ἐξήγησιν ὠρισμένου κειμένου τιθεμένου καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς αὐτοκρατορικὰς διατάξεις, τὰ τοπικὰ ἔθιμα καὶ τοὺς κανόνας τῆς δικαστικῆς πρακτικῆς.

Παραλλήλως πρὸς τοὺς γλωσσογράφους καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν εἰργάζοντο οἱ περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ιδίως ἀσχολούμενοι, Κανονισταὶ διὰ τοῦτο κληθέντες, καὶ οἱ Ἴταλοι Πρακτικοί. Μεταξὺ τῶν Κανονιστῶν ἀναφέρομεν τὸν ἐπίσης ἐν Βολωνίᾳ καθηγητὴν Tancredus, συγγραφέα τοῦ ἔργου Ordo Iudiciorum.

Τοὺς πάντας ὁμῶς ἐν τῇ Δικονομίᾳ ὑπερέβαλεν ὁ Κανονιστὴς Guilelmus Durantis, ὁ Speculator ἐπικληθεὶς ἐκ τοῦ περιβοήτου αὐτοῦ δικονομικοῦ ἔργου Speculum iuris, 39 ὅλας ἐκδόσεις ἀριθμήσαντος. Τὸ ἔργον τοῦτο συμπληροῖ τὴν εἰκόνα ἣν προσέλαβεν ἡ δικονομικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν Μεσαίωνα· ἐν τῷ ἔργῳ δὲ τούτῳ βλέπομεν τὴν πολιτικὴν καὶ ποινικὴν δίκην πραγματευομένας κεχωρισμένως μὲν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει γενικῆς διδασκαλίας περὶ τε τῶν προσώπων τῆς δίκης καὶ τῶν γενικῶν διαδικαστικῶν τύπων.

III. Ἐν Γαλλίᾳ.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἰταλικῆς ἐπιστήμης ὑπῆρξεν ἄμεσος ἐν Γαλλίᾳ. Αὐτὸς ἄλλως ὁ γλωσσογράφος Πλακεντῖνος ἔζησε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἐν Μονπελιέ, ἐνθα καὶ ἐδίδαξεν. Ὁ δὲ Speculator Durantis ἦτο Γάλλος τὴν καταγωγὴν, Προβηγκιανός, καὶ οὗτος ἐξ Ἰταλίας ἐπιστρέψας εἰς Γαλλίαν, ἐνθα καὶ ἀπεβίωσεν ὡς ἐπίσκοπος.

Ἀλλὰ κυρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐν Γαλλίᾳ εἰσαγωγὴν τῆς κανονικῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης αἱ ἱστορικαὶ περιπέτειαί τῶν Παπῶν ἀναγκασθέντων ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Δ' ἀρχομένου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος νὰ ἔχωσιν ὡς ἔδραν αὐτῶν τὴν Avignon τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ πρώτου ἐν Γαλλίᾳ ἐγκαταστάντος Πάπα Κλήμεντος τοῦ Ε' ἀπέρρευσε ἡ περίφημος *Constitutio Clementina Saepe*, ἡ εἰσαγαγοῦσα τὴν ἀπλουστέραν διαδικασίαν τὴν κληθεῖσαν *simpliciter* καὶ *de plano*, ἣτις καθορίζουσα τὰ τμήματα τῆς διαδικασίας, καὶ εἰσάγουσα τὴν καὶ ἐρήμην τοῦ ἐναγομένου συζήτησιν ἀπέβη ἡ κυρία ἀφετηρία τοῦ νεωτέρου Δικονομικοῦ Δικαίου. Ἡ ἐνώπιον τῶν κληρικῶν δικαστηρίων τὸ πρῶτον καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἐφαρμογὴ τῆς κανονικῆς δίκης κατέστησε γενικῶς αἰσθητὰ τὰ προτερήματα αὐτῆς, προσέτρεχον δ' εἰς Avignon οἱ Γάλλοι δικασταὶ καὶ δικηγόροι ὅπως διδαχθῶσι τὴν κανονικὴν δίκην, ἣν ἀκολούθως μετεφύτευον εἰς τὰ βασιλικὰ δικαστήρια, τὴν πρακτικὴν τῶν ὁποίων, ἰδίως δὲ τὴν τοῦ Παρλαμέντου τῶν Παρισίων, ἐκύρωσαν ἀκολούθως αἱ *Ordonnances royales*.

Τὴν λαϊκὴν ἐπιστήμην ἐν τῇ δικονομίᾳ ἐκπροσωπεῖ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἐν Γαλλίᾳ ὁ *Beaumanoir*, ὅστις ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ *Les Coutumes du Beauvaisis*, πολλάκις ἐκδοθέντος, τελευταίως δὲ καὶ τῷ 1842, πραγματεύεται συγχρόνως περὶ τε τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δίκης, διότι εἰς τὴν ἐποχὴν του οὐδὲ τὰ δικαστήρια διεκρίνοντο εἰς ποινικὰ καὶ πολιτικά. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀνεφάνη ὁ *Dubreuil*, οὗτινος τὸ ἔργον ἐπιγραφόμενον *Stylus Parlamenti* ἐπεσκίασε πάντα τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔργα τῆς πρώτης περιόδου τῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ *Dubreuil* εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος ἐν Εὐρώπῃ καθαρῶς δικονομικὸς συγγραφεύς, μὴ περιοριζόμενος εἰς ἀπλὴν τῶν κειμένων ἐξήγησιν, ἀλλ' ὑποδεικνύων καὶ τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν, ἐξετάζων δὲ τὴν δικονομίαν καθ' ἑαυτήν.

Ἐπὶ ἤλθον ἀκολούθως οἱ πρακτικοὶ ἐρμηνευταὶ τῶν Βασιλικῶν *Ordonnances* πάντες γράψαντες ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν Ὀλλανδοῦ δικονομολόγου τοῦ *Josse Damhoudaer*. Οὗτος ἐκδοὺς τῷ μὲν 1551 τὴν *Praxis rerum criminalium*, τῷ δὲ 1569 τὴν *Praxis rerum civilium*, ἔσχε τὴν καλὴν τύχην νὰ ἴδῃ τὰ

πρακτικὰ αὐτοῦ ἔργα μεταφραζόμενα εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἄν δὲ πιστεύσωμεν τὸν *Glasson*, μέγα μέρος τῆς δημοτικότητος ἦν ἀπέκτησαν τὰ ἔργα τοῦ *Damhoudaer* ἐν Γαλλίᾳ, ὀφείλεται εἰς τὰς ὥραίᾳς ἐν τῷ κειμένῳ εἰκόνας, παριστώσας σκηνὰς ἐκ τῆς διαδικασίας τῶν δικαστηρίων· ἐν γένει δὲ σημειοῦμεν ὅτι εἰκονογραφημένα δικονομικὰ ἔργα βλέπομεν καὶ ἐν Γερμανίᾳ μέχρις αὐτοῦ τοῦ *IH'* αἰῶνος.

Ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ἔργων τοῦ *Damhoudaer* ἐπηρεασθέντων Γάλλων πρακτικῶν κυριώτερος εἶναι ὁ *Imbert*, ἐκδοὺς δικαστικὰς πρακτικὰς παριστώσας τὴν κατ' ἀκολουθίαν τῶν *Ordonnances* Φραγκίσκου τοῦ *A'* διαμορφωθείσαν ἐν Γαλλίᾳ πολιτικὴν καὶ ποινικὴν διαδικασίαν. Τὰ ἔργα τοῦ *Imbert* μαρτυροῦσιν ἀκρίβειαν καὶ λογικὴν συνέπειαν ἐν τῷ περιεχομένῳ αὐτῶν, ὑπεβοήθησαν δὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν μετὰ ταῦτα *Ordonnances* Λουδοβίκου *ΙΔ'*, αἵτινες πάλιν ἔτυχον ἄλλων ἐρμηνευτῶν, κατ' ἐξοχὴν τοῦ *Jousse* ἐρμηνεύσαντος τὰς τε πολιτικὰς καὶ τὰς ποινικὰς δικονομικὰς διατάξεις.

Ἡ Γαλλία ηὐτύχησε διὰ τῆς Ναπολεοντείου νομοθεσίας νὰ ἴδῃ ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κωδικοποιημένην τὴν δικονομικὴν αὐτῆς νομοθεσίαν εἰς τοὺς δύο κώδικας τὸν *Code de Procédure Civile* καὶ τὸν *Code d'Instruction Criminelle*.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία τῶν Κωδίκων τούτων ἀπησχόλησε πολλοὺς νομομαθεῖς, ὧν πάντων ἄσκοπον βεβαίως εἶναι ν' ἀναφέρω τὰ ὀνόματα. Ἰδιαιτέρως μνημονεύω ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν δικονομίαν τοῦ *Carré*, οὗτινος τὸ ἔργον συμπληρωθὲν παρὰ τοῦ *Chauveau* τοσοῦτον γνωστὸν καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις νομικοῖς τυγχάνει, τοῦ *Garsonnet* συγγραφέως τῆς πολυτόμου πραγματείας καὶ τοῦ *Glasson* ἐκπονήσαντος δίτομον διδακτικὸν ἐγχειρίδιον· ὡς πρὸς δὲ τὴν ποινικὴν δικονομίαν τοῦ *Faustin-Hélie* καὶ τοῦ κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους συγγράφοντος εὐρεῖαν πραγματείαν *Garraud*.

Ἐν τοῖς ἔργοις τῶν μνημονευθέντων συγγραφέων συγκεντροῦται κυρίως ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου ἐν Γαλλίᾳ, παρέχουσα ἀτυχῶς μόνον εἰκόνα καθαρῶς ἐρμη-

νευτικὴν καὶ περιγραφικὴν τῆς δίκης. Ἡ ὅλη διαδικασία θεωρεῖται ὡς τι μηχανικὸν κατασκευάσμα ἀλληλοδιαδόχων πράξεων ἀκριβῶς περιγραφομένων, ἀλλ' ἄνευ ἐσωτέρας συστηματοποιήσεως. Ὁ Ὀργανισμὸς τῶν Δικαστηρίων ἐξετάζεται ὡς πρόλογος οὕτως εἶπεῖν τῆς ὅλης διαδικασίας, τοῦ δικαστηρίου θεωρουμένου ὡς περιθωρίου, ἂν δύναμαι οὕτω νὰ ἐκφρασθῶ, ἐντὸς τοῦ ὁπίου ἡ δίκη κινεῖται. Τὸ τοιοῦτον πρακτικὸν ἐρμηνευτικὸν πνεῦμα παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης. Οὐδεμίαν διὰ τοῦτο μονογραφικὴν ἀξίαν λόγου κίνησιν βλέπομεν ἐν τῇ γαλλικῇ δικονομικῇ ἐπιστήμῃ. Ἡ διδασκαλία ἀρχομένη συνήθως ἀπὸ τῆς περὶ δικονομικῶν ἀκυροτήτων λεπτολόγου θεωρίας παρέχει τὴν ἐντύπωσιν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ὅτι ἡ δικονομία εἶναι μία τέχνη διαδικαστικὴ. Ἐφαρμόζεται ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τῶν δικονομικῶν θεσμῶν ἡ αὐτὴ περιγραφικὴ μέθοδος, ἣν θὰ μετεχειρίζετό τις θέλων ν' ἀναλύσῃ ταχυδρομικόν τινα ἢ τελωνιακὸν ὄργανισμὸν περιγράφων καὶ διαφόρους ταχυδρομικὰς ἢ τελωνιακὰς λειτουργίας. Ἐν τῇ Ποινικῇ μάλιστα Δικονομίᾳ ἐλλείπει τοσοῦτον ἡ συστηματοποίησις, ὥστε αὐτὴ ἡ περὶ τὴν ἀνάκρισιν διαδικασία δὲν κατατάσσεται συστηματικῶς ἐν τῇ δίκῃ, ἀλλ' ἐξετάζεται αὐτοτελῶς.

IV. Ἐν Γερμανίᾳ.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ Γερμανίας μέχρι τῶν μέσων καὶ ἐντεῦθεν ἀκόμη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δὲν ἀποκομίζομεν κρείσσονα τὴν εἰκόνα τῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης. Ἐκεῖ μάλιστα ὡς ἐκ τοῦ πολιτειακοῦ καταμερισμοῦ τῆς χώρας καὶ τῆς μὴ ἀμέσου ἐπιδράσεως τῆς ὀργανωμένης Κανονικῆς δίκης, ὡς εἶχε συμβῇ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἀπὸ νομοθετικῆς ἔτι ἀπόψεως ἐκράτησε σύγχυσις διαφόρων δικονομικῶν δικαίων. Πολλαχοῦ τῆς Γερμανίας μέχρις αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ 15' αἰῶνος οἱ παλαιοὶ γερμανικοὶ δικονομικοὶ θεσμοὶ ἀνθίσταντο κατὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ διαμορφωθέντος δικαίου. Τὸ Σαξονικὸν ἰδίως δίκαιον ἀπέκλειε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Ἰταλικῆς δίκης ἐν Σαξονίᾳ καὶ Βρανδεμβούργῳ καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν 12' αἰῶνα. Ἡ δ' ἐπίδρασις τοῦ ἐν Λιψία καθηγητοῦ Σάξονος νομομαθοῦς Βενεδίκτου Carpzow, οὗτινος τὸ κύριον ἔργον *Processus iuris in foro Saxonico* εἶδε τὸ φῶς τῷ 1657, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοτελοῦς Σαξονικῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης.

Οὕτω βαθμηδὸν μόνον εἰσῆχθη εἰς Γερμανίαν τὸ Ἰταλικὸν Δικονομικὸν Δίκαιον ὡς *Κοινὸν Δίκαιον* ἐφαρμοζόμενον τὸ πρῶτον παρὰ τῶν Γερμανῶν νομικῶν, οἵτινες εἶχον εἰς τὰ Ἰταλικά Πανεπιστήμια σπουδᾶσαι. *Κοινὸν δὲ γερμανικὸν Δίκαιον* ἐκλήθη ἐν Γερμανίᾳ τὸ ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου διαμορφωθὲν δίκαιον ὡς τοῦτο μετεβλήθη ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τῶν παλαιῶν Γερμανικῶν Αὐτοκρατορικῶν διατάξεων καὶ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνικῶν.

Ἡ *Κοινὴ γερμανικὴ Δικονομία* ἀρξαμένη νὰ ἐφαρμόζεται ἀπὸ τῶν νοτίων καὶ δυτικῶν γερμανικῶν περιφερειῶν κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπικρατήσασα· ἔτυχε δὲ ἐπεξεργασίας παρ' ἐπιστημόνων ἰδίως κατὰ τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα, ἐπεξεργασίας ὁμῶς πρακτικῆς καὶ τεχνικῆς.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κυρίως τοῦ Martin καὶ τοῦ Grolman διεκρίθη ἡ διδασκαλία τῆς πολιτικῆς διαδικασίας ἀπὸ τῆς ποινικῆς. Τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων τοῦ Κοινοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου διακρίνει κριτικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἔρευνα τῶν πηγῶν, ἀλλ' ἐλλείπει ἐξ αὐτῶν ἐπιστημονικὴ συνοχὴ καὶ βαθεῖα ἔρευνα, ὥστε περιπίπτουσι ταῦτα εἰς σχολαστικότητας κωμικὰς δυναμένας νὰ θεωρηθῶσι σήμερον. Ποιά τις ἐπίδρασις ἐπὶ τὰ βελτίω παρατηρήθη ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τότε θεωρίας τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἐφαρμοσθείσης ἐν τῇ Δικονομίᾳ ἰδίως διὰ τοῦ Gönner καὶ τοῦ Grolman. Μόνον ὁ τελευταῖος ἐπὶ τῆς Κοινῆς Γερμανικῆς Δικονομίας συγγράψας Wetzell ἐφιλοσόφησεν ἐν μέρει ἐπὶ τῶν δικονομικῶν θεσμῶν, διακρίνει δὲ τὴν πραγματείαν του τὸ πλῆρες ἐκεῖνο ἱστορικὸν φῶς, ὅπερ ἐπεχύθη καὶ ἐπὶ τῆς δικονομίας παρὰ τῆς Ἱστορικῆς Σχολῆς, ἧς κύριος ἀντιπρόσωπος καὶ ἐργάτης ἐγένετο ἐν τῷ δικονομικῷ κλάδῳ ὁ Bethmann Hollweg.

V. Ἐκ τῶν ἔργων τῆς καταπτώσεως.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἱερωνύμου Bayer, θαυμαζόμενον ὅτε ἔγραφε τὸ πρῶτον παρ' ἡμῖν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Βασίλειος Οἰκονομίδης, κρίνεται νῦν ὑπὸ τοῦ Kohler ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Holzen-dorff καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του ἔτι ὡς ἔργον λυπηρᾶς μετριότητος.

Ὁ Bayer ἀπέδιδε τοιαύτην μηχανικὴν ὅλως σημασίαν εἰς τὴν δίκην, ὥστε ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ παραγράφῳ τοῦ ἔργου του ἔλεγεν

ὅτι ἀκριβολογῶν τις οὐδ' ἔπρεπεν ἐν τῇ δικονομίᾳ ν' ἀναφέρῃ τι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῶν ιδιωτικῶν ἀμφισβητήσεων ἢ τῶν προσώπων τῆς δίκης, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐξετάσῃ τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῆς διαδικασίας.

Ἀφ' οὗ δ' ὁ Bayer, οὗτινος τὸ ἔργον εἰς δέκα ὅλας ἐκδόσεις ἐπέζησεν, εἶχε τοιαύτην μηχανικὴν περὶ δίκης ιδέαν, δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήττωσιν ἡμᾶς ἕτερα σχολαστικά τῆς ἐποχῆς του δικονομικά προϊόντα, ἅτινα σήμερον ἀναγινωσκόμενα μόνον ὡς εὐθυμογραφήματα ἐν πολλοῖς εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῶσιν, δὲν ἀντέχομεν δὲ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ νὰ σταχυολογήσωμεν χαρακτηριστικά τινα ἐκ τῆς τοσοῦτον καταπεσούσης δικονομικῆς ἐπιστήμης.

Οὕτως εἰς ἐν δικονομικὸν ἔργον τῷ 1839 ἐν Λιψία ὑπὸ Schaffrath ἐκδοθὲν καὶ φέρον τὸν πολλὰ ὑπισχνούμενον τίτλον «Ριζικὴ καὶ θεμελιώδης Ἐπιστήμη τῆς Κοινῆς Γερμανικῆς καὶ Σαξονικῆς Πολιτικῆς Δικονομίας» βλέπομεν τὸν συγγραφέα ἀρχόμενον τῶν ριζικῶν καὶ θεμελιωδῶν αὐτοῦ μελετῶν διὰ τῆς ἐξῆς σοφῆς παρατηρήσεως ἀρκούσης νὰ παραστήσῃ τίνα ιδέαν εἶχεν οὗτος περὶ τῆς δίκης. «Ἡ λέξις δίκη, γερμανιστὶ Prozess, προέρχεται ἐκ τοῦ λατινικοῦ *procedere* σημαίνοντος τὸ πρὸ ἢ ἔμπροσθεν βαδίζειν, ἰδίως τὸ βαδίζειν μετὰ βραδύτητος καὶ ἐπισημότητος, ὡς συμβαίνει ἐν ταῖς κηδείαις» ! Ἀναλόγου σοβαρότητος ἦσαν τὰ εἰς χεῖρας τῶν δικαστῶν εὐρισκόμενα πρακτικὰ ἐγχειρίδια, δι' ὧν οὗτοι ὑπεβοηθοῦντο εἰς τὴν τότε κρατοῦσαν μαθηματικὴν περὶ ἀποδείξεως θεωρίαν, καθ' ἣν τὰ ἀποδεικτικὰ μέσα, ἰδίως δ' οἱ μάρτυρες, ὑπελογίζοντο κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς ἀκεραίας μονάδας, ἡμισυ, τέταρτον καὶ πολλάκις ὀγδοὺν τῆς μονάδος, οὕτως ὥστε δι' ἀθροίσεως ὁ δικαστὴς εὕρισκε τίς ἐπεκράτησεν ἐν τῇ ἀποδείξει. Τοιοῦτον λ. χ. ἔργον ἦτο τὸ περίφημον λεξικὸν τῶν Μαρτύρων τοῦ Hommel, οὗτινος μάλιστα ἡ γερμανικὴ ἐκδοσις τοῦ 1843 φέρει τὰς ἐγκρίσεις ὅλων τῶν ὑπουργῶν τῆς Δικαιοσύνης τῶν Γερμανικῶν Κρατῶν, μηδ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Σαβινὸ ἐξαίρουμένου, ὅστις τότε ἦτο Ὑπουργὸς ἐν Πρωσίᾳ. Ἐν τῷ λεξικῷ τούτῳ εὐρηνται κατ' ἀλφαβητικὴν ὡς εἰκὸς τάξιν πᾶσαι αἱ δυνατὰ ιδιότητες τῶν μαρτύρων κατ' ἐπάγγελμα, προσωπικὰ ἐλαττώματα, συγγένειαι πρὸς τοὺς διαδίκους, θρησκευτικὰ φρονήματα κ.λ.π. Ἐξη-

γεῖτο δὲ ποίαν ἀξιοπιστίαν ἔδει νὰ παρέχῃ ἐκάστοτε ὁ δικαστής. Παραλαμβάνομεν ἐκ σχετικῆς μνείας τοῦ Bülow λέξεις τινάς, τὰς ἀκολουθούς.

Βλάσφημος. "Ἄν τὴν παρ' αὐτοῦ πιστευομένην θρησκείαν βλάσφημῇ, ἐντελῶς ἀναξιόπιστος μάρτυς. "Ἄν ὅμως Τοῦρκός τις ἢ ἄπιστος ἢ ἀμαθὴς ἀσεβῶς περὶ Χριστοῦ λαλῇ, τοῦτο δύναται μὲν νὰ παρακωλύῃ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἐπ' αὐτοῦ νομικὴν πίστιν (πρβλ. καὶ αἰρετικός).

Θεία (Amita). Ἐξισοῦται πρὸς ἡμίσειαν μάρτυρα (πρβλ. καὶ θεῖος).

Φοιτητής (πρβλ. τὰς λέξεις συμμαθητής καὶ κοινότης).

Ψεύστης. Κυρίως εἰς λεξικὸν μαρτύρων οὐδ' ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ θέσις δι' αὐτόν, διότι ἡ ἀξιοπιστία (dexteritas) καὶ ἡ εἰλικρίνεια (sinceritas) εἶναι αἱ κύριαι τῶν μαρτύρων ιδιότητες.

Περιέργως τὸ λεξικὸν εἶναι τοσοῦτον πληρὲς, ὥστε μεταξὺ τῶν μαρτύρων εὐρίσκονται καὶ οἱ τεθνεῶτες καὶ οἱ φονευθέντες χωρὶς νὰ παρέχῃται τὸ μέτρον τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀξιοπιστίας.

Πρὸ τοιοῦτου περιεχομένου δικονομικῶν ἔργων ἀμνηστεύεται καὶ τὸ ἐγχείρημα Ἑλληνοσ πρωτοδίκου σχόντος τὴν ἐπίνοιαν πρό τινων δεκαετηρίδων νὰ δημοσιεύσῃ μὲ σοβαρὰς ἀξιώσεις δικονομικὸν ἔργον, ἐν ᾧ παρίσταντο ἐν συνεδρίῳ οἱ ἡγεμόνες ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν Κρατῶν καὶ ὁ πρόεδρος τῶν ἡνωμένων Πολιτειῶν συζητοῦντες περὶ δικονομικῶν θεμάτων, παρενεβάλλετο δ' ἐπικαίρως πάντοτε ὁ συγγραφεὺς ὑποδύμενος τὸ πρόσωπον τοῦ Ἑλληνοσ βασιλέως ἵνα ἐπιλύσῃ τὰς μεταξὺ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας, τοῦ Σάχη τῆς Περσίας, τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Μικάδου δικονομικὰς διαφωνίας.

Ἡ κατάπτωσης τῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης ἐν Γερμανίᾳ ἐπέδρασεν ὡς εἰκὸς ὀλεθρίως καὶ ἐπὶ τῆς νομολογίας, ἐξεδίδοντο δὲ περιεργόταται καὶ ἀπίστευτοι σήμερον ἀποφάσεις, ὧν πλούσιον ἀμνητὸν παρατίθησιν ὁ Zink (Ermittelung des Sachverhaltes im französischen Zivilprozess T. B'.)

VI. Ἡ ἀναγέννησις. Ὁ Bülow καὶ ἡ περὶ τῆς δικῆς ὡς ἐννόμου σχέσεως θεωρία.

Ἄλλ' εἶχεν ἤδη εὐτυχῶς ἐπιστῇ ἡ ὥρα τῆς ἀναγεννήσεως,

ἥτις ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ ἐν τῇ δικονομίᾳ συσκοτιζομένη ἐκ τῶν πλανῶν, αἵτινες ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνος εἰσεχώρησαν.

Ἡ ἀναγέννησις δ' αὕτη κυρίως ἤρξατο διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ πρὸ τετραετίας θανόντος δικονομολόγου Oskar Bülow, ὅστις διατελὼν τῷ 1868 μετὰ τοῦ Jhering καὶ τοῦ Regelsberger, καθηγητῆς ἐν Γκίσεν, ἐσκέφθη νὰ θέσῃ τὰς βάσεις δικονομικοῦ ἐπιστημονικοῦ συστήματος ἀπηλλαγμένου πάσης προλήψεως ἀπορροῦσης ἐκ τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δικονομικῆς ἐπιστήμης. Ἐνεβάθυνεν εἰς τὴν νομικὴν ἔννοιαν τῆς δίκης καὶ ἔγραψε τὴν περίφημον μονογραφίαν αὐτοῦ, ἥτις ἀφιερουμένη εἰς τὸν Jhering πραγματεύεται *Περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν δικονομικῶν ἐνστάσεων καὶ τῶν προϋποθέσεων τῆς δίκης*. (Die Lehre von den Process-einreden und die Processvoraussetzungen). Ἡ ἐργασία αὕτη ἀποτελεῖ τὸν θεμέλιον οὕτως εἰπεῖν λίθον, ἐφ' οὗ ἐβασίσθη ἡ νεωτέρα δικονομικὴ ἐπιστήμη. Ὁρμώμενος ὁ Bülow ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι πολλὰ λεγόμενα δικονομικὰ ἐνστάσεις, κατ' ἐξοχὴν ἀναβλητικαί, οὐδὲν ἄλλο σκοποῦσιν εἰμὴ νὰ προβάλῃσιν ἔλλειψιν τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων, ὑφ' ἧς ὁ δικαστὴς ὑποχρεοῦται ν' ἀπαγγείλῃ οὐσιαστικὴν ἀπόφασιν, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὗται δὲν εἶναι γνήσια ἐνστάσεις, ἐκ παρανοήσεως δὲ τῶν κανόνων τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ἐκλήθησαν οὕτως, ὥς ἄλλως καταδηλοῦται ἐπὶ τῶν πλείστων ἀναβλητικῶν ἐνστάσεων καὶ ἰδίως τῆς *exceptio fori*, τῆς ἐνστάσεως ἀναρμοδιότητος, ἐκ τοῦ ὅτι ταύτης δεκτῆς γενομένης δὲν ἀναβάλλεται ἡ συζήτησις, ἀλλ' ἀπορρίπτεται ἡ ἀγωγὴ ἄνευ ἐρεῦνης τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως. Οὕτω δὲ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὁ Bülow, ὅτι ἡ δίκη δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀλλεπάλληλος σειρὰ διαδικαστικῶν πράξεων τοῦ διαδίκου καὶ τοῦ δικαστηρίου, ἀλλ' ἔννομος σχέσις δημοσίου δικαίου μεταξὺ τῶν διαδίκων καὶ τοῦ δικαστηρίου ὑφισταμένη, ἥτις βαθμηδὸν προχωροῦσα ἐξελίσσεται, ἀναπτυσσομένη βῆμα πρὸς βῆμα καὶ καταλήγουσα εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐπὶ τῆς οὐσίας ἀπόφασιν, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται αἱ νόμιμοι προϋποθέσεις. Κατέδειξε δ' ὁ Bülow, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι λέγοντες *iudicium* ἐνόουν ἐνιαίαν ἔννομον σχέσιν, διότι ἀκριβῶς διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἐξαίρεται ἡ ιδιότης τῆς δίκης ὡς νομικοῦ δεσμοῦ περιλαμβάνοντος τὰ πρόσωπα τῆς δίκης. Ἡ διαφορὰ

ύφίσταται εἰς τὸ ὅτι παρὰ Ρωμαίοις ἡ ἔννομος αὕτη σχέσις προϋποθέτει καὶ τὴν παρὰ τοῦ ἐναγομένου ἀμφισβήτησιν τοῦ προβαλλομένου δικαιώματος, οὐχὶ δ' ἀπλῶς τὴν ἔγερσιν τῆς ἀγωγῆς. Ὡς δ' ἐν πάσῃ ἐννόμῳ σχέσει, οὕτω καὶ ἐν τῇ τῆς δίκης προεῖδεν ἡ ἔννομος τάξις νὰ θέτῃ ὅρους ὑπάρξεως, τοῦ δικονομικοῦ δικαίου προβλέποντος οὐ μόνον περὶ τοῦ πῶς διακανονίζεται ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον ἡ δίκη, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πῶς καὶ ὑπὸ τίνα προαπαιτούμενα γεννᾶται. Τὰ προαπαιτούμενα δὲ ταῦτα ἐγκύρου ἐμφανίσεως καὶ ἐννόμου σχέσεως τῆς δίκης εἶναι αἱ παρὰ τοῦ Bülow κληθεῖσαι δικονομικαὶ προϋποθέσεις, ἀποτελέσασαι τὴν βάσιν τοῦ δικονομικοῦ συστήματος.

Αἱ τοιαῦται προϋποθέσεις ἀφορῶσι εἰς τὴν ἐγκυρον ἔγερσιν τῆς ἀγωγῆς, εἰς τὰ ἀπαιτούμενα τῆς ιδιότητος τοῦ ἀντικειμένου τῆς ιδιωτικῆς διαφορᾶς, εἰς τὰ ἀπαιτούμενα ἐν σχέσει πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς δίκης καὶ δὴ εἰς τὸ δικαστήριον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀρμοδιότητος καὶ τῆς ἱκανότητος τῶν μελῶν τοῦ δικαστηρίου εἰς τὸ μετασχεῖν ὠρισμένης δίκης. Ἐπίσης ἀφορῶσιν εἰς τὰ προαπαιτούμενα ἐν σχέσει πρὸς τοὺς διαδίκους καὶ δὴ εἰς τὴν ἱκανότητα αὐτῶν πρὸς τὸ δικάζεσθαι καὶ αὐτοπροσώπως παρίστασθαι καὶ τὸ δικαίωμα αὐτῶν τοῦ ἔχειν ἀντιπροσώπους ἐν τῇ δίκῃ. Ὡσαύτως προϋποθέσεις δικονομικὰς ἀποτελοῦσι τὰ ἀπαιτούμενα ἐν σχέσει πρὸς ἑτέραν διαδικασίαν εἰς τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον ἀποβλέπουσαν, ἰδίως ἐκκρεμῇ ἤδη δίκην *de eadem re*. Τέλος δὲ προϋπόθεσιν ἀποτελοῦσιν ἐνίοτε καὶ τὰ προαπαιτούμενα ἐν σχέσει πρὸς τὴν δικαστικὴν δαπάνην, ὡς ἡ ἐγγυοδοσία τῶν ἄλλοδαπῶν.

Ἐκ τῆς δικασκαλίας τοῦ Bülow προέκυψε σύστημα Ἀστικοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου, ἐν ᾧ, ἀφ' οὗ ἐξετάζονται αἱ εἰρημέναι προϋποθέσεις, ἐρευνᾶται ἀκολουθῶς τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὑφισταμένης ἐννόμου σχέσεως, ἡ διεξαγωγή δηλαδὴ τῆς δίκης καὶ δὴ πρῶτον μὲν γενικῶς ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς καὶ τὰς μεταβολάς, εἰς ἃς ὑπόκειται ἐν περιπτώσει διαδοχῆς, παραιτήσεως κτλ., εἶτα δ' ἐν σχέσει πρὸς τοὺς γενικοὺς χαρακτῆρας τῶν πράξεων τῶν διαδίκων, τῶν παρεμβαινόντων τρίτων καὶ τοῦ δικαστηρίου καὶ τέλος ἐν σχέσει πρὸς ἑν ἑκάστον τῶν τμημάτων τῆς διαδικασίας ἀπὸ τῆς προδικασίας μέχρι

τῆς ἀποφάσεως, τῶν κατ' αὐτῆς ἐνδίκων μέσων καὶ τῆς ἐκτελέσεως.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Bülow ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτῆς βάσεσι δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν Γερμανίᾳ κυρίως ἀφ' οὗτου τεθείσης εἰς ἐφαρμογὴν τῷ 1879 τῆς νέας δικονομίας τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἐκωδικοποιήθη ἐνιαῖον δικονομικὸν δίκαιον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ οὐοίου ἐργάζονται οἱ δικονομολόγοι. Ἐν τοῖς καθ' ἑκαστον προέκυψαν βεβαίως ἀμφισβητήσεις τινές, ἰδίως ἀπὸ μέρους τοῦ Kohler, καθηγητοῦ νῦν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1888 ἐπιληφθεὶς τῆς μελέτης τῆς δίκης ὡς ἐννόμου σχέσεως καὶ τονίσας ὅτι ἡ δίκη δὲν εἶναι ἀπλῆ διαδικασία, ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἔννομος τῆς δίκης σχέσις δὲν ὑφίσταται μεταξὺ διαδίκων καὶ δικαστηρίου, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν διαδίκων μόνον.

Ἡ περὶ τῆς δίκης ὡς ἐννόμου σχέσεως διδασκαλία ἐφηρμόσθη ἐκ παραλλήλου καὶ ἐπὶ τοῦ Ποινικοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὁποῖον πρῶτος ἐμελέτησε τὰς δικονομικὰς προϋποθέσεις ὁ v. Kries.

VII. Δικονομικὸν καὶ πολιτικὸν δίκαιον.— Ἡ περὶ προστασίας τοῦ δικαιώματος ἀξιώσις.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως οὐχ ἥσσον σημαντικῆς ἠρευνήθη συστηματικῶς ἰδίως ἡ ἀστικὴ δίκη ὑπὸ τῶν Γερμανῶν δικονομολόγων.

Τὸ ἔδαφος τῆς ἐπαφῆς τοῦ ἀστικοῦ δικονομικοῦ καὶ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ὅπερ ἔδαφος καὶ σήμερον ἔτι δίκαιον τῶν ἀγωγῶν καλεῖται, εἶχε συγκεντρώσει τὴν προσοχὴν τῶν δικονομολόγων. Οὗτοι λεπτομερῶς ἐπελαμβάνοντο τῆς κατατάξεως τῶν διαφορῶν μορφῶν, ὑφ' ἃς ἐμφανίζεται τὸ δικαίωμα διὰ τῆς ἀγωγῆς ἀν πρόκειται ἐξερχόμενον τῆς σφαίρας τοῦ καθ' ἡμέραν βίου νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν δικαστικὴν κρίσιν καὶ προστασίαν. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς τῶν δικονομολόγων παρεωρᾶτο ἕτερον οὐσιῶδες ἔδαφος τῆς πολιτικῆς δίκης, τὸ σύνολον τουτέστι τῶν νομικῶν ἐννοιῶν καὶ κανόνων, ἐν οἷς ἐμφανίζεται ὁ χαρακτήρ τῆς δίκης ὡς πολιτικῆς ἐνεργείας. Μόνον κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἤρξατο ἀποσαφούμενον διὰ τῶν ἐργασιῶν τῶν δικονομολόγων τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ πᾶσα δίκη ἐνέχει ἀντίθεσιν

τοῦ κατ' ἰδίαν ἀτόμου πρὸς τὴν πολιτείαν, καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὸν συμβαίνοντα ἐπὶ βεβαιώσεως φόρου λ.χ. καὶ τόσων ἄλλων ἀναλόγων διοικητικῶν πράξεων.

Καὶ ὁμῶς εἶναι καταφανές ὅτι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἡ μορφή τῆς δίκης εἰς στενώτατον διετέλει σύνδεσμον πρὸς τὸν ὅλον πολιτειακὸν ὀργανισμόν. Ἐν αὐτῇ τῇ δίκῃ τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου βλέπομεν ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος προβάλλουσιν τὴν εἰκόνα δικαιοσύνης, ἐν ᾗ ἐπεκράτουν ὠρισμένοι κοινωνικαὶ τάξεις, ἐν ἀρχῇ οἱ εὐγενεῖς μεγαλέμποροι ἐπὶ τοῦ ἀστικοῦ μικρεμπορίου ἢ οἱ εὐγενεῖς κύριοι τῆς γῆς ἐπὶ τῶν χωρικῶν καλλιεργητῶν μέχρις ὅτου ἐπῆλθεν ἡ ἀντίδρασις διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Δράκοντος καὶ τῆς τοῦ Σόλωνος. Ἡ ἐξέλιξις συμπληροῦται κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος ἐν τῇ μορφῇ τῆς δικαιοσύνης τῶν λαϊκῶν δικαστηρίων ἔναντι τῶν πλουσίων ὀλιγαρχικῶν, ὑπὸ τύπον δικῶν ἀπογυμνουσῶν τοὺς τελευταίους τούτους ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς ποινικὰς καταδιώξεις τῶν ἄλλοτε ἀρχόντων.

Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ λεγόμενον ἐν τοῖς Πολιτικοῖς (Γ'. 7 σ. 1279 β.) παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι «αἱ ὀλιγαρχίαι πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων, ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀπόρων» κατ' ἐξοχὴν πρακτικῶς ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ἀπ' αὐτῆς λοιπὸν τῆς καθαρῶς πολιτειακῆς μορφῆς ἤρξαντο ἐξετάζοντες τὴν δίκην κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐν Γερμανίᾳ· ἀπέβησαν δὲ δημοσιολόγοι ἱκανοὶ τῶν διαπρεπεστετέρων δικονομολόγων. Ἀναφέρω τὸν Richard Schmidt καθηγητὴν ἐν Φρειβούργῳ, συγγραφέα τοῦ πρώτου Ἐγχειριδίου Ἀστικοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου, ἐν ᾧ ἐσυστηματοποιήθη ἡ νέα δικονομικὴ ἐπιστήμη. Οὗτος ἀπὸ τῶν δικονομικῶν μελετῶν ὀρμώμενος ὠδηγήθη εἰς τὸ νὰ γράψῃ δίτομον περισπούδαστον ἔργον περὶ τῆς Γενικῆς Θεωρίας τῆς Πολιτείας (Allgemeine Staatslehre), ἐξελιχθεὶς δ' εἰς δημοσιολόγον, χωρὶς νὰ παύσῃ ὢν δικονομολόγος, διευθύνει νῦν καὶ τὸ Περιοδικὸν τῆς Πολιτικῆς Τέχνης (Zeitschrift für Politik).

Ἡ θεωρία ἡ κατ' ἐξοχὴν συνδέουσα τὸ Δικονομικὸν Δίκαιον πρὸς τὸ Πολιτειακὸν ἀπορρέει ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι καὶ πρὸ πάσης ἐνάρξεως τῆς δίκης ὑφίσταται δικαίωμα τοῦ ἀτόμου ἔναντι τῆς πρ-

λιτείας πρὸς δικαστικὴν ἀκρόασιν καὶ προστασίαν τοῦ δικαίου δι' ἐκδόσεως δικαστικῆς ἀποφάσεως. Συστηματικῶς πρῶτος ἐπελήφθη τοῦ θέματος τῷ 1877 ὁ D e g e n k o l b (Einlassungszwang und Urteilsnorm), ἀλλ' ἀκολουθῶς ὁ W a c h, καθηγητῆς ἐν Λειψία, διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν τῆς ἀξιώσεως πρὸς προστασίαν τοῦ δικαιώματος (Rechtschutzanspruch), τουτέστι τῆς ἀξιώσεως ἣν ἔχει ὁ ἐνάγων ἢ καὶ ὁ ἐναγόμενος ἔναντι τῆς Πολιτείας πρὸς παροχὴν προστασίας δικαστικῆς τοῦ ἰδίου ἐαυτοῦ δικαίου. Ἡ θεωρία αὕτη εἴτε ὑπὸ τὸ μνησθὲν ὄνομα, εἴτε ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀξίωσις ἀποφάσεως Urteilsanspruch»), εἴτε ὑπὸ τὸ ὄνομα «δικαίωμα ἀγωγῆς Klagrecht»), κυριαρχεῖ σήμερον, ὑπὸ παραλλαγὰς ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον, ἐν τῇ καθ' ὅλου νομικῇ ἐπιστήμῃ ἐν Γερμανίᾳ, παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν ἣν κατ' αὐτῆς καὶ ὁ Bülow καὶ ὁ Kohler ἀντέταξαν. Διάσημοι ἀστικολόγοι ὡς ὁ G i e r k e, ὁ S o h m καὶ ὁ K i r p ἐν ταῖς τελευταίαις παρ' αὐτοῦ ἐκδόσεσι τῶν Πανδεκτῶν τοῦ Windscheid, ὁ δικονομολόγος H e l l w i g καθηγητῆς ἐν Βερολίνῳ καὶ συγγραφεὺς τοῦ νεωτέρου συστήματος Ἀστικοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου, καὶ δημοσιολόγοι ὡς ὁ πολὺς L a b a n d ἀπεδέξαντο τὴν θεωρίαν τῆς ἀξιώσεως πρὸς προστασίαν τοῦ δικαιώματος. Ἡ θεωρία αὕτη οὐ μόνον εἰς τὴν συστηματοποίησιν τοῦ δικονομικοῦ δικαίου καὶ τὴν βαθυτέραν αὐτοῦ μελέτην καὶ διδασκαλίαν συντελεῖ, ἀλλ' ἔχει καὶ πρακτικὴν ἀξίαν διὰ τὸν δικαστὴν γνωρίζοντα ἐκ ταύτης συστηματικῶς ποῖα εἶναι τὰ πραγματικὰ γεγονότα, ἐξ ὧν ἡρτῆται ἡ ἐκδοσις ἀποφάσεως ὠρισμένου τύπου, γεγονότα οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου προκύπτοντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ δικονομικῷ νόμῳ καθοριζόμενα.

Ἀλλὰ καὶ πᾶσα προηγμένη καὶ πεπολιτισμένη νομοθεσία εἰς τοῦτο δέον νὰ τείνη, πῶς διὰ κανονισμοῦ τῶν ἐκτὸς τῆς δίκης προαπαιτουμένων νὰ ἐκλίπη ὅσον ἔνεστι πᾶσα ἀβεβαιότης καὶ ἀσάφεια περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς δίκης ὑφισταμένη ἀκόμῃ καὶ ἔναντι τῶν ἀμετόχων τῆς δίκης τρίτων· διότι τὴν ἐκβασιν τῆς δίκης ἀπαραιτήτως οἱ ἀμεσώτερον ταύτης μετέχοντες δέον νὰ δύνανται νὰ προὑπολογίσωσιν. Ἐφ' ὅσον μᾶλλον πεπολιτισμένη ἀποβαίνει ἡ δικαιοσύνη, κωδικοποιημένου ἰδίως πλήρους Ἀστικοῦ Δικαίου, σαφέστερον καθορίζονται οἱ ὅροι ὑφ' οὓς ἡ δικαστικὴ προστασία παρέχεται καὶ ἐφ'

ὧν ἡ πρὸς δικαστικὴν προστασίαν ἀξίωσις βασιίζεται. Ὁ προσερχόμενος λ. χ. ἐπὶ Τουρκοκρατίας πρὸ τοῦ Καδὴ δὲν εἶχε κατ' οὐσίαν ὑπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἔννοιαν οὐδεμίαν ἀξίωσιν προστασίας δικαιώματος, τῆς ἀποφάσεως ἡρτημένης ἐκ τῆς αὐθαιρέτου τοῦ δικαστοῦ κρίσεως.

VIII. Ἡ σύγχρονος δικονομικὴ ἐπιστήμη.

Ἀπὸ τοιούτων βάσεων καὶ ἄλλων ἀναλόγου σπουδαιότητος, ἰδίως ἐν σχέσει πρὸς τὴν περὶ Ἀποδείξεως καὶ Ἐκτελέσεως θεωρίαν, ὁρμωμένη ἡ δικονομικὴ ἐπιστήμη ἐν Γερμανίᾳ ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἀνεπτύχθη. Καὶ αὕτῃ ἡ ἐρμηνευτικὴ δικονομικὴ βιβλιογραφία (Kommentar literatur), ἡ τὰ κείμενα τῶν νόμων παρακολουθοῦσα καὶ ἴδιον κλάδον ἀποτελοῦσα, ἐν πολλοῖς διέπεται ὑπὸ τῶν συστηματικῶν δικονομικῶν ἀρχῶν.

Ἀλλὰ κυρίως αὗται ἐκαλλιεργήθησαν καὶ ὑπετυπώθησαν ἐν τῇ Συστηματικῇ βιβλιογραφίᾳ, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ Μονογραφικῇ βιβλιογραφίᾳ, ἀκμαία δ' εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ δικονομικὴ κίνησις, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας καλλιεργοῦνται καὶ ἡ νομολογία καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἑδρας διδασκαλία τῶν δικονομικῶν θεσμῶν.

Καθ' ἃ ὑπεδηλώθη ἤδη, ἡ ἐν Γερμανίᾳ διάπλασις τῆς δικονομικῆς ἐπιστήμης δὲν ἐπέδρασεν ἐν Γαλλίᾳ, τῶν Γάλλων νομομαθῶν δυσφόρως ἐχόντων πρὸς τὴν ὀρισμολογίαν καὶ τὴν συνθετικὴν ἐπιστήμην, ἐπιδιδομένων δὲ μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης πρὸς τὴν περιπτωσιολογίαν καὶ τὴν ἀνάλυσιν, πρὸς ὃ ἔχουσιν ἀπαράμιλλον ὄντως ἐφόδιον τὴν πλουσίαν καὶ εἰς τέλεια εὔρετήρια κατακεχωρισμένην νομολογίαν τῶν Γαλλικῶν Δικαστηρίων, ἣν μεθοδικότης καὶ σαφήνεια χαρακτηρίζει.

Ἄλλ' ἂν μόνον τὸ συστηματικῶς ἐπίστασθαι δηλοῖ γνησίαν ἐπιστήμην, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποδεχθῶμεν τὴν Γαλλικὴν ἀντίληψιν.

Τοῦτο ἀντελήφθησαν πρὸ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον οἱ Αὐστριακοὶ δικονομολόγοι οἱ ἀμεσώτερον, ὡς εἰκός, μετὰ τῶν Γερμανῶν συνεργαζόμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἴταλοι πρωτοστατοῦντος τοῦ M o r t a r a.

Ἐν Ἰταλίᾳ ἀναπτύσσεται νῦν ἀπὸ τῶν γερμανικῶν διδαγμάτων

ἀρξαμένη δικονομική ἐπιστήμη, ἥτις ταχέως οὐδὲν ἴσως κρεῖσσον πρότυπον θὰ φθονήσῃ· ἐν ᾧ ἀντιθέτως ἐν Γαλλίᾳ πᾶσα δικονομική γνησίως ἐπιστημονική κίνησις ἔχει ἐκλείψει. Τὰ πολυάριθμα γερμανικά, αὐστριακὰ καὶ ἰταλικά νομικά περιοδικὰ βρίθουσι δικονομικῶν μελετῶν· ὑφίσταται δ' ἐν Γερμανίᾳ, ὡς γνωστόν, ἴδιον τοιοῦτον διὰ τὴν Πολιτικὴν Δικονομίαν τεσσαράκοντα ὅλους τόμους μέχρι τοῦ νῦν ἀριθμοῦν, ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ τὸ *Recueil de la Procédure Civile* εἶναι καθαρῶς νομολογικὸν περιοδικὸν δημοσιεῦον ἐνίοτε καὶ διατριβὰς πρακτικῶν εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν δικονομικῶν νόμων ἀποβλεπούσας.

Ἄλλ' ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἤρξατο καὶ ἐν Γαλλίᾳ λαμβάνουσα ἡ γερμανικὴ ἐπιστήμη τοῦ δημοσίου δικαίου, ἥς τὰ κύρια ἔργα μεταφράζονται εἰς τὴν γαλλικὴν, ἐνῶ πρότινων ἐτῶν ὡς φαινόμενον ἐχαιρετίσθη ὅτι ὁ ἡμέτερος Ν.Ν. Σαρίπολος ἔγραψε γαλλιστὶ ἔργον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γερμανικῆς μεθόδου, ἀσφαλῶς δυνάμεθα νὰ προῖδωμεν ὅτι μετ' οὐ πολὺ καὶ εἰς Γαλλίαν θέλει εἰσχωρήσει ἡ γερμανικὴ δικονομικὴ ἐπιστήμη.

Ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς ὀψews, ἂν εἰδικῶς ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν συνδρομὴν, ἣν ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς νομοθεσίας ἀναμένει παρὰ τῆς ἐπιστήμης, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι μόνον ἐπιστημονικὴ μέθοδος βασιζομένη εἰς τὴν συστηματικὴν ἔρευναν τῶν ὄρων καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς δίκης, τῆς ἐν αὐτῇ θέσεως τοῦ δικαστοῦ καὶ τῶν διαδίκων, εἶναι δυνατόν νὰ καταλήξῃ εἰς θετικὰ πορίσματα ὁδηγοῦντα τὴν νομοθεσίαν εἰς παρασκευὴν νομοθετημάτων τῆς ἀρτιότητος τῶν νεωτέρων Δικονομιῶν, τῆς Αὐστριακῆς καὶ τῆς Οὐγγρικῆς.

ΙΧ. Ἡ δικονομικὴ διδασκαλία.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἀπόψεως τῆς διδασκαλίας, τῆς ἰδιαιτέρως ἐνδιαφερούσης ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἑδρας ταύτης λαλοῦντας, ὁ τὸ πρῶτον ἀκροώμενος τῆς ἀναπτύξεως τῶν δικονομικῶν θεσμῶν σπουδαστῆς πλήρη ἔννοιαν τῆς δίκης λαμβάνει μόνον ἐπὶ τῇ βάσει συστήματος εἰς ὃ μεθοδικῶς αἱ καθ' ἑκάστον ἔννοιαι ὑποτάσσονται, ἄλλως ἔχει τὴν ἀντίληψιν ὅτι διδάσκεται μᾶλλον τέχνην.

Ἄν δὲ δύναμαι νὰ ἔχω ἐν τούτῳ ἰδίαν τινὰ πείραν ἐξ ὀκταε-

τοῦς ὑφηγητικῆς διδασκαλίας, βεβαίῳ ὅτι ἡ συστηματικὴ δικονομικὴ ἐπιστήμη διευκολύνει μεγάλως τὴν διδασκαλίαν, καθιστῶσα εὐχερῶς ἀντιληπτὰς τὰς ἐννοίας καὶ καθοδηγοῦσα τὸν σπουδαστὴν οὐ μόνον εἰς τὸ μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νομικῶς σκέπτεσθαι· εἰς τοῦτο δέ, εἰς τὴν περὶ τὸ νομικῶς σκέπτεσθαι αὐτοτέλειαν, δέον κατ' ἐξοχὴν νὰ τείνωσιν αἱ νομικαὶ σπουδαί.

Βεβαίως καὶ ἡ πρακτικὴ ἄσκησις εἶναι ἀνάγκη νὰ συμπληρώσῃ τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν, μάλιστα προκειμένου περὶ τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου, ἡ ἀξία τῶν σπουδῶν τοῦ ὁποίου καταδηλοῦται κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ πρακτικῇ κυρίως ἐφαρμογῇ. Ἐν Ἑλλάδι μάλιστα, ἔνθ' ἀτυχῶς μέχρι τοῦ νῦν ἡ νομοθεσία δὲν προϋνόησε περὶ τῆς πρακτικῆς μορφώσεως τῶν νομικῶν παρὰ τοῖς δικαστηρίοις καὶ ταῖς διοικητικαῖς ἀρχαῖς, ἐπιβάλλεται κατὰ μείζονα λόγον ἡ πρακτικὴ ἄσκησις τῶν σπουδαστῶν, ἣν βλέπομεν ἐν τοῖς γερμανικοῖς Πανεπιστημίοις, εἰ καὶ ἐκεῖ ἴδιον σύστημα πρακτικῆς τετραετοῦς μορφώσεως ὑφίσταται ἀκολουθοῦν τὸ τέλος τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σπουδῶν.

Ἄλλ' ἡ πρακτικὴ αὕτη ἄσκησις εἶναι ἀντικείμενον εἰδικῆς διδασκαλίας ἀκολουθούσης τὴν θεωρητικὴν· δέον δὲ νὰ γίνεται ἐν τῷ Δικονομικῷ Δικαίῳ ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφων ἐργασιῶν τῶν ἀσκουμένων, ἐν αἷς οὗτοι ἐφαρμόζοντες τὰς θεωρητικῶς κτηθείσας στοιχειώδεις γνώσεις καὶ συμπληροῦντες αὐτὰς ἐν αὐτοτελεῖ ἐργασίᾳ διὰ προσφυγῆς εἰς τὰ κείμενα, τὴν νομολογίαν καὶ τοὺς συγγραφεῖς νὰ λαμβάνωσι ζωντανὴν τῆς δίκης εἰκόνα.

Εὐτυχῶς ἀπὸ ἀπόψεως ὀργανώσεως εἶναι πλέον δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ καὶ παρ' ἡμῖν ἅπαντος τοῦ ἐκτεθέντος προγράμματος, διότι ἐν τῇ διαρρυθμίσει τῶν ἐδρῶν τοῦ νέου ἡμῶν Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου ἰδιάζουσα ἐλήφθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως πρόνοια περὶ τῆς πληρεστέρας διδασκαλίας τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου δύο πρὸς τοῦτο ταχθέντων τακτικῶν καθηγητῶν.

Τὸ Ποινικὸν Δικονομικὸν Δίκαιον ἐδιδάσκετο, ὡς γνωστόν, μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, ἀλλ' ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς ποινικῆς ἐπιστήμης κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἄκρως δυσχερῇ θὰ καθίστα τὴν παρὰ τοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ διδασκαλίαν καὶ τῶν ποινικῶν δικονομικῶν θεσμῶν, ἀπόδειξις δὲ τούτου

εἶναι ὅτι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τὸ Ποινικὸν Δικονομικὸν Δίκαιον, σημαντικώτατος κλάδος καὶ ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, δὲν ἐδιδάχθη ἐντεῦθεν.

Ὁ κλάδος ἄλλως οὗτος δικονομικὸς τυγχάνων οὐ μόνον ἀμέσως ὡς πρὸς τὰς πηγὰς συνδέεται πρὸς τὸ Ἀστικὸν Δικονομικὸν Δίκαιον, ἀλλ', ὡς εἴρηται, διεμορφώθη νῦν ἐπὶ τῶν αὐτῶν συστηματικῶν βάσεων καὶ ἀπετέλεσε μέρος τῆς ὅλης ἐπιστήμης τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου, διδασκόμενος νῦν ἐν Γερμανίᾳ κατὰ προτίμησιν ὑπὸ τῶν δικονομολόγων.

Ὁ ἐκφρασθεὶς δισταγμὸς περὶ τοῦ μήπως ὁ αὐτὸς καθηγητὴς διδάσκων ἀμφοτέρω τὰ μαθήματα ἐπηρεάζεται ἐν τῇ ἀναπτύξει ἐκ τοῦ διαφόρου νομοθετικοῦ πνεύματος, ὅπερ διακρίνει ἰδίως ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ πραγματικοῦ ὕλικου τὴν πολιτικὴν δίκην ἀπὸ τῆς ποινικῆς, ὁ δισταγμὸς λέγω οὗτος δὲν μοι φαίνεται βάσιμος. Ὁ διδάσκων θὰ προνοήσῃ βεβαίως νὰ διακρίνῃ τὸ διάφορον τῶν ἀρχῶν. Τοῦναντίον ἀπὸ γενικωτέρας μορφωτικῆς ἀπόψεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν περαιτέρω καὶ παρ' ἡμῖν ὡς προσεχῶς προσδοκωμένην ἐξέλιξιν τῆς δικονομικῆς νομοθεσίας, διδάσκων ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ ὁποῖα τις δεὸν νὰ ᾖ ἡ πολιτικὴ δίκη, θὰ ἔχῃ τὴν εὐκαιρίαν ὡς καθηγητὴς καὶ τοῦ Ποινικοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου νὰ συσχετίσῃ τοὺς δύο κλάδους καὶ νὰ ἐξάρῃ τὴν μείζονος ἀπλότητος, ἀμεσότητος πρὸ τοῦ δικαστοῦ καὶ εὐρυτέρας δικαστικῆς δράσεως ποινικὴν δίκην, ἐν ᾗ ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐπικρατεῖ συνήθως ἡ ἀλήθεια.

Οὕτω νῦν παρ' ἡμῖν οἱ δύο καθηγηταὶ τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου ἐκ περιτροπῆς διδάσκοντες ὅτε μὲν τὸν ἓνα ὅτε δὲ τὸν ἄλλον δικονομικὸν κλάδον, θὰ καθιστῶσιν ἐφικτὴν τὴν ἐντὸς ἐνὸς ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους ἀκρόασιν πάσης τῆς ὕλης τοῦ Δικονομικοῦ Δικαίου εἰς τοὺς ἄγοντας τὸ τρίτον ἔτος τῶν σπουδῶν αὐτῶν φοιτητὰς, ὅπως οὗτοι ὑποστῶσι τὴν νενομισμένην ἐνιαύσιον δοκιμασίαν, θὰ δύνανται δ' οἱ δύο καθηγηταὶ ἐπίσης τοὺς θεωρητικῶς δεδιδαγμένους ἤδη φοιτητὰς νὰ ἀσκήσωσι πρακτικῶς εἰς τὸ Δικονομικὸν Δίκαιον κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῶν σπουδῶν αὐτῶν.

Μόνον δ' οὕτως ἡ διδασκαλία δύναται νὰ θεωρηθῇ πλήρης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοιοῦτου προγράμματος προτίθεμαι νὰ ἐργασθῶ ἔχων εὐτυχῶς συνεπίκουρον ἔγκριτον ἐν τῷ ἔργῳ συνάδελφον.

Χ. Ἐπίλογος

Πρὶν καταλίπω τὴν ἔδραν, αἰσθάνομαι τὸ καθήκον νὰ εὐχαριστήσω τὴν κατὰ νόμον συστάσαν τριμελῆ ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ πρότασιν. Διατελῶ ἐπὶ τῇ τιμῇ τῆς ἐμῆς ἐκλογῆς εὐγνώμων τοῖς ἀποτελοῦσι τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κράτους, ἰδιαίτατα δὲ τῷ εἰσηγησαμένῳ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου κ. ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὑπουργῷ. Χάριτας δὲ πολλὰς ὁμολογῶ τῇ Α. Β. Υ. τῷ Ἀντιβασιλεῖ Διαδόχῳ ὑπογράψαντι τὸ περὶ διορισμοῦ μου Διάταγμα.

Διαβεβαιῶ ὅτι μέριμνα τοῦ ἐμοῦ βίου ἔσται ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ ἔργον ἐν ᾧ ἐτάχθην. Βαθέως ἐπίσταμαι τίνας προσδοκίας ἀπεκδέχεται ἡ πολιτεία ἀπὸ τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ φοιτώντων. Οὐδὲν δὲ θέλω παραλείψει, ὅπερ ἀπ' ἐμοῦ ἐξαρτώμενον θὰ τείνῃ εἰς μὀρφωσιν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ χαρακτῆρος τῶν προσφιλῶν μοι ὁμιλητῶν. Γνωρίζων δ' ἤδη ἐκ τῆς προτέρας ὑπηρεσίας μου ὡς ὑφηγητοῦ τὴν ἀντίληψιν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ Ἑλλήνος σπουδαστοῦ, πέποιθα ὅτι ἐν τῷ ἐμῷ ὑψηλῷ ἔργῳ συνεργάτην καὶ συναρωγὸν θέλω ἔχει τὴν ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ φοιτῶσαν φιλότιμον καὶ φιλομαθῆ ἐλληνικὴν νεότητα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000000256

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

